

Jacek Salamon

**MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA WIELOFUNKCYJNEGO
ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

***POSSIBILITIES AND LIMITATIONS
OF MULTIFUNCTIONAL RURAL DEVELOPMENT
IN THE ŚWIĘTOKRZYSKIE PROVINCE***

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w roku 2005, które dotyczyły opinii mieszkańców wybranych gmin województwa świętokrzyskiego na temat czynników determinujących rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich. Badaniami w formie wywiadu kierowanego objęto ogółem 493 respondentów, których zaliczono do trzech grup zróżnicowanych ze względu na wiek, poziom wykształcenia oraz status społeczny. Wyniki badań potwierdzają przypuszczenia, iż preferencje poszczególnych grup respondentów w zakresie czynników rozwoju wielokierunkowego wsi są zróżnicowane.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, rozwój wielofunkcyjny, czynniki rozwoju, społeczności lokalne

Summary

The paper presents the results of studies conducted in 2005 on the opinions of inhabitants from the selected communes of the świętokrzyskie province on factors determining multifunctional rural development. The studies, conducted using directed interviews covered a total of 493 respondents, who were classified into three groups differentiated as to their ages, level of education and social status. The results of studies confirm the suppositions that preferences of individual respondent groups concerning the factors of multifunctional rural development are diversified.

Key words: rural areas, multifunctional development, factors of development, local communities

CEL, ZAKRES I METODA OPRACOWANIA

Celem opracowania było poznanie opinii mieszkańców wybranych obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego na temat możliwości i ograniczeń rozwoju wielofunkcyjnego. Badania w formie wywiadu kierowanego zostały przeprowadzone w roku 2005 i objęły mieszkańców 29 gmin w następujących powiatach: koneckim, skarżyskim, starachowickim, ostrowieckim i opatowskim. Powiaty te położone są w północnej części województwa świętokrzyskiego. Formularz wywiadu zawierał między innymi pytania, które umożliwiły zestawienie następujących danych:

- wiek i wykształcenie oraz miejsce zatrudnienia pytanego,
- powierzchnię gospodarstwa rolnego (w przypadku właścicieli gospodarstw),
- czynników determinujących pozarolniczą działalność gospodarczą,
- ocenę poziomu rozwoju infrastruktury technicznej na terenie gminy,
- ocenę działalności samorządu terytorialnego w zakresie rozwoju gminy.

Udzielone przez 493 osoby odpowiedzi wyrażają subiektywne odczucia respondentów na temat determinant wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Na podstawie tych odpowiedzi można zbudować obraz poglądów mieszkańców na wielokierunkowy rozwój wsi w zależności od wieku, wykształcenia oraz statusu społecznego.

W formularzu wywiadu zostały zamieszczone następujące czynniki, które mogą determinować rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich [Smoleń 2002]:

- kapitał i inwestorzy,
- struktura agrarna gospodarstw,
- kwalifikacje mieszkańców,
- poziom rozwoju infrastruktury,
- rynki zbytu,
- warunki środowiska przyrodniczego (klimat, ukształtowanie terenu),
- mentalność społeczeństwa,
- zaangażowanie samorządu terytorialnego,
- położenie względem ośrodków gospodarczych,
- ograniczenia formalno-prawne (polityka państwa, przestarzałe przepisy, biurokracja).

Zadaniem każdego pytanego było uszeregowanie czynników rozwoju od najważniejszego do najmniej ważnego. Każdy z czynników w zależności od zajmowanej pozycji mógł uzyskać od 1 do 10 punktów, z tym że najważniejszy otrzymywał 10 punktów.

Dobór próby badawczej był celowy i obejmował w każdej z jednostek terytorialnych następujące grupy osób:

- przedstawiciele samorządu terytorialnego – 2 osoby,
- przedsiębiorcy gminni – 2 osoby,
- rolnicy (właściciele gospodarstw rolnych o powierzchni do 5 ha) – 2 osoby,

- rolnicy (właściciele gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 5 ha) – 2 osoby,
- osoby z wykształceniem wyższym (nauczyciele, pracownicy instytucji samorządowych) – 2 osoby,
- osoby z wykształceniem średnim – 2 osoby,
- osoby z wykształceniem zasadniczym i podstawowym – 2 osoby,
- sołtysi – 3–7 w każdej z gmin.

WYNIKI BADAŃ

W tabeli 1 zamieszczono podstawowe informacje dotyczące obszaru badań.

Z tabeli tej wynika, że badane obiekty są zróżnicowane pod względem gęstości zaludnienia, średniej powierzchni gospodarstwa oraz wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Wyniki badań obejmują wypowiedzi charakteryzujące badane zjawisko w ujęciu społeczności gminnych. Udzielone odpowiedzi umożliwiły zestawienie preferencji dotyczących determinant rozwoju wielofunkcyjnego w zależności od wieku, wykształcenia i statusu społecznego (tab. 2–4).

Z analizy tabel 2–4 wynika, że znaczenie czynników rozwoju wielofunkcyjnego nie jest jednakowe w poszczególnych grupach respondentów. W przypadku czynnika różnicującego, którym był wiek, przeważająca liczba pytanых stwierdziła, że najważniejszą stymulantą rozwoju wielofunkcyjnego jest kapitał oraz inwestorzy. Odpowiedź ta zajmowała pierwsze miejsce we wszystkich grupach wiekowych. Również wysokie pozycje w poszczególnych grupach zajmowała infrastruktura oraz kwalifikacje mieszkańców. Badane osoby stwierdzały, że najmniej ważnymi dla rozwoju wielokierunkowego wsi są peryferyjne położenie oraz środowisko przyrodnicze.

Przedstawione w tabeli 3 wyniki badania determinant wielofunkcyjnego rozwoju wsi wskazują, że poziom wykształcenia ludności wpływa na preferencje w wyborze czynników tego rozwoju. Bez względu na wykształcenie, respondenci uznali za najważniejszy czynnik rozwoju kapitał i inwestorów. Ważnym czynnikiem okazała się również infrastruktura, która jednak w przypadku osób z wykształceniem zasadniczym i podstawowym okazała się mniej ważna niż w przypadku osób lepiej wykształconych. Osoby z wykształceniem wyższym i średnim uznały, iż ważnym czynnikiem stymulującym rozwój obszarów wiejskich są kwalifikacje mieszkańców, a najmniej ważne jest ewentualne peryferyjne położenie względem ośrodków miejskich oraz struktura agrarna. Dla osób o najniższym poziomie wykształcenia elementami o najmniejszym znaczeniu dla rozwoju wsi są kwalifikacje mieszkańców oraz mentalność społeczeństwa.

Tabela 1. Podstawowe informacje dotyczące obszaru badań

Powiat: gminy	Po- wierzchnia ogólna [ha]	Liczba mieszkań- ców [osób]	Gęstość zaludnienia [osób·100 ha ⁻¹]	Średnia powierzchnia gospodar- stwa rolnego [ha UR]	Wartość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej [punkty]
konecki:					
Końskie	23 222	15 538	66,9	1,75	50,7
Stąporków	22 034	12 593	57,2	1,44	45,8
Fałków	13 210	4855	36,8	4,66	48,0
Gowarczów	10 198	4943	48,5	3,47	52,7
Radoszyce	14 671	9199	62,7	3,54	51,1
Ruda Maleniecka	11 003	3435	31,2	3,11	49,7
Słupia Konecka	10 566	3676	34,8	7,29	68,0
Smyków	6211	3637	58,6	2,91	48,0
skarżyski:					
Suchedniów	1562	2311	148,0	1,05	50,8
Bliżyn	14 088	8684	61,6	1,39	45,0
Łączna	6178	5222	84,5	1,78	68,0
Skarżysko Kościelne	3618	5528	152,8	1,27	68,0
starachowicki:					
Wąchock	6581	4327	65,7	1,06	54,4
Brody	16 125	10 873	67,4	1,43	51,8
Mirzec	11 098	8442	76,1	3,04	57,3
Pawłów	13 739	15 091	109,8	3,04	82,2
ostrowiecki:					
Ćmielów	10 449	4770	45,7	4,68	79,6
Kunów	10 625	6821	64,2	1,88	73,1
Bałtów	10 492	3970	37,8	5,48	66,8
Bodzechów	12 228	13 432	109,8	2,48	80,2
Waśniów	11 129	7048	63,3	5,57	97,2
opatowski:					
Opatów	10 403	5899	56,7	5,34	98,2
Ożarów	17 550	6736	38,4	4,88	80,0
Baćkowice	9625	5236	54,4	5,93	79,1
Iwaniska	10503	7253	69,1	3,80	71,4
Lipnik	8170	5968	73,0	4,89	103,7
Sadowie	8171	4442	54,4	6,97	95,4
Tarłów	16 377	5964	36,4	6,22	65
Wojciechowice	8637	4637	53,7	6,55	104,4
Wartości średnie dla gmin	11 326	6915	66,2	3,69	68,5

Źródło: Obliczenia autora, Bank Danych Regionalnych GUS, Witek i inni [1993]

Tabela 2. Determinanty rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego w zależności od wieku osób pytaných

Wiek osób pytaných [lat]	Liczebność grupy	Odpowiedzi	Liczba punktów	% punktów
18–24	59	– kapitał i inwestorzy	559	17,2
		– mentalność społeczeństwa	548	16,9
		– infrastruktura	363	11,2
		– kwalifikacje mieszkańców	357	11,0
		– zaangażowanie samorządu	319	9,8
		– struktura agrarna	305	9,4
		– biurokracja	282	8,7
		– brak rynków zbytu	234	7,2
		– peryferyjne położenie	168	5,2
		– środowisko przyrodnicze	110	3,4
25–39	128	– kapitał i inwestorzy	1267	18,0
		– infrastruktura	1148	16,3
		– kwalifikacje mieszkańców	873	12,4
		– biurokracja	704	10,0
		– brak rynków zbytu	690	9,8
		– mentalność społeczeństwa	655	9,3
		– struktura agrarna	507	7,2
		– zaangażowanie samorządu	493	7,0
		– środowisko przyrodnicze	373	5,3
		– peryferyjne położenie	330	4,7
40–64	202	– kapitał i inwestorzy	1944	17,5
		– kwalifikacje mieszkańców	1455	13,1
		– infrastruktura	1355	12,2
		– brak rynków zbytu	1322	11,9
		– mentalność społeczeństwa	1322	11,9
		– biurokracja	1078	9,7
		– zaangażowanie samorządu	855	7,7
		– środowisko przyrodnicze	833	7,5
		– struktura agrarna	544	4,9
		– peryferyjne położenie	400	3,6
65 i powyżej	104	– kapitał i inwestorzy	818	14,3
		– infrastruktura	784	13,7
		– brak rynków zbytu	686	12,0
		– kwalifikacje mieszkańców	664	11,6
		– środowisko przyrodnicze	589	10,3
		– biurokracja	543	9,5
		– zaangażowanie samorządu	435	7,6
		– mentalność społeczeństwa	435	7,6
		– struktura agrarna	412	7,2
		– peryferyjne położenie	355	6,0
Razem	493			

Źródło: Obliczenia autora

Tabela 3. Determinanty rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego w zależności od wykształcenia osób pytaných

Wykształcenie osób pytaných [lat]	Liczebność grupy	Odpowiedzi	Liczba punktów	% punktów
podstawowe i zasadnicze zawodowe	202	– kapitał i inwestorzy	1589	14,3
		– rynki zbytu	1567	14,1
		– peryferyjne położenie	1443	13,0
		– zaangażowanie samorządu	1389	12,5
		– infrastruktura	1178	10,6
		– biurokracja	1022	9,2
		– struktura agrarna	889	8,0
		– środowisko przyrodnicze	789	7,1
		– kwalifikacje mieszkańców	700	6,3
		– mentalność społeczeństwa	544	4,9
średnie	178	– kapitał i inwestorzy	1713	17,5
		– infrastruktura	1596	16,3
		– biurokracja	1341	13,7
		– kwalifikacje mieszkańców	1136	11,6
		– mentalność społeczeństwa	1038	10,6
		– zaangażowanie samorządu	871	8,9
		– środowisko przyrodnicze	676	6,9
		– rynki zbytu	617	6,3
		– rynki zbytu	470	4,8
		– peryferyjne położenie	333	3,4
wyższe	113	– kapitał i inwestorzy	1112	17,9
		– infrastruktura	957	15,4
		– kwalifikacje mieszkańców	895	14,4
		– środowisko przyrodnicze	883	13,2
		– zaangażowanie samorządu	802	12,9
		– rynki zbytu	646	10,4
		– mentalność społeczeństwa	528	8,5
		– biurokracja	230	3,7
		– struktura agrarna	131	2,1
		– peryferyjne położenie	31	0,5
Razem	493			

Źródło: Obliczenia autora

Tabela 4. Determinanty rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich w zależności od statusu społecznego mieszkańców

Grupa społeczna	Liczebność grupy	Odpowiedzi	Liczba punktów	% punktów
Właściciele gospodarstw o powierzchni do 5 ha UR	58	– kapitał i inwestorzy	456	14,3
		– infrastruktura	456	14,3
		– rybniki zbytu	399	12,5
		– mentalność społeczeństwa	367	11,5
		– zaangażowanie samorządu	331	10,4
		– biurokracja	297	9,3
		– środowisko przyrodnicze	262	8,2
		– struktura agrarna	255	8,0
		– kwalifikacje mieszkańców	214	6,7
		– peryferyjne położenie	153	4,8
Właściciele gospodarstw o powierzchni powyżej 5 ha UR	58	– kapitał i inwestorzy	392	12,3
		– rynki zbytu	386	12,1
		– infrastruktura	380	11,9
		– środowisko przyrodnicze	357	11,2
		– struktura agrarna	342	10,7
		– kwalifikacje mieszkańców	301	9,4
		– mentalność społeczeństwa	293	9,2
		– biurokracja	271	8,5
		– zaangażowanie samorządu	258	8,1
		– peryferyjne położenie	211	6,6
Robotnicy najemni	113	– kapitał i inwestorzy	709	11,4
		– rynki zbytu	696	11,2
		– peryferyjne położenie	671	10,8
		– zaangażowanie samorządu	653	10,5
		– infrastruktura	652	10,5
		– biurokracja	590	9,5
		– struktura agrarna	584	9,4
		– środowisko przyrodnicze	578	9,3
		– kwalifikacje mieszkańców	566	9,1
		– mentalność społeczeństwa	516	8,3
Przedsiębiorcy	116	– biurokracja	938	14,7
		– infrastruktura	842	13,2
		– kapitał i inwestorzy	797	12,5
		– kwalifikacje mieszkańców	721	11,3
		– mentalność społeczeństwa	689	10,8
		– rynki zbytu	664	10,4
		– zaangażowanie samorządu	632	9,9
		– peryferyjne położenie	659	7,2
		– środowisko przyrodnicze	402	6,3
		– struktura agrarna	236	3,7
Nauczyciele i urzędnicy	148	– kapitał i inwestorzy	1335	16,4
		– infrastruktura	1074	13,2
		– kwalifikacje mieszkańców	936	11,5
		– środowisko przyrodnicze	928	11,4
		– zaangażowanie samorządu	928	11,4
		– mentalność społeczeństwa	741	9,1
		– rynki zbytu	733	9,0
		– struktura agrarna	513	6,3
		– biurokracja	488	6,0
		– peryferyjne położenie	464	5,7
Razem	493			

Źródło: Obliczenia autora

Status społeczny mieszkańców wsi również wpływa na poglądy dotyczące ważności wyróżnionych czynników różnicujących gospodarkę wiejską. Przeważają tutaj odpowiedzi, według których najważniejszym czynnikiem zróżnicowanego rozwoju wsi jest kapitał i inwestorzy. Tylko grupa przedsiębiorców uznała, że czynnikiem utrudniającym ten rozwój są skomplikowane i biurokratyczne przepisy. We wszystkich wyróżnionych grupach społecznych, oprócz grupy robotników najemnych, wysokie miejsca w rankingu ważności czynników rozwoju zajmuje infrastruktura. Wśród robotników najemnych przeważa pogląd, iż ważnym dla wielofunkcyjnego rozwoju wsi są rynki zbytu, położenie względem ośrodków miejskich oraz zaangażowanie samorządu. W pozostałych grupach pytanych peryferyjne położenie uznane zostało za najmniej ważny czynnik rozwoju.

PODSUMOWANIE

Poznanie opinii lokalnych społeczności na temat znaczenia poszczególnych czynników rozwoju wielofunkcyjnego wydaje się być niezwykle istotnym zagadnieniem w badaniach tego zjawiska. Ludzie zamieszkujący określony obszar, wraz ze swoimi umiejętnościami, doświadczeniem, zaangażowaniem w sprawy lokalne i zasobami kapitałowymi kreują omawiany rozwój. Należy jednak wskazać im najlepsze dla danego obszaru rozwiązania w celu optymalnego wykorzystania występujących tam zasobów.

Badania wpływu wybranych czynników na rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich wykazały, że ocena ich ważności nie jest jednakowa w wyróżnionych grupach mieszkańców badanych gmin. Przeważająca liczba pytanych osób stwierdziła, że najważniejszym czynnikiem rozwoju wielofunkcyjnego obszarów jest odpowiedni kapitał i inwestorzy. Może to więc wskazywać na niedostatek tego czynnika. Na wysokim miejscu w rankingu ważności znalazła się infrastruktura oraz kwalifikacje mieszkańców. Większość respondentów uznała, że peryferyjne położenie obszarów wiejskich względem ośrodków życia gospodarczego nie stanowi przeszkody dla różnicowania gospodarki na wsi. Według grupy osób o najniższych kwalifikacjach położenie peryferyjne jest czynnikiem utrudniającym rozwój obszarów wiejskich. Wynika to niewątpliwie z faktu, iż osoby te w przeważającej części znajdują zatrudnienie w ośrodkach miejskich. Należy się zatem zastanowić, czy peryferyjne położenie obszaru wiejskiego nie może być czynnikiem pobudzającym rozwój wielofunkcyjny wsi. Dzięki takiemu rozwojowi na obszarach wiejskich powstają pozarolnicze miejsca pracy, stanowiąc alternatywę zatrudnienia dla osób migrujących wahadłowo. W związku z powyższym dla zbadania zależności między położeniem obszaru wiejskiego względem ośrodków gospodarczych a poziomem rozwoju wielofunkcyjnego tego obszaru konieczne jest przeprowadzenie dalszych, szczegółowych badań.

BIBLIOGRAFIA

Bank Danych Regionalnych GUS: <http://www.stat.gov.pl/bdr/dane>

Smoleń M. *Czynniki różnicujące rozwój gospodarczy gmin w regionie krośnieńskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. Rzeszów 2002.

Witek T. red. *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski według gmin*. IUNiG. Puławy 1993.

Dr inż. Jacek Salamon
Katedra Technicznej Infrastruktury Wsi
Akademia Rolnicza w Krakowie

Recenzent: *Prof. dr hab. Zdzisław Wójcicki*